

บันทึกการประชุม

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

ครั้งที่ ๔๗๑

วันอังคาร ที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑

ณ ห้องประชุมงบประมาณ ชั้น ๓ อาคารรัฐสภา ๓

กรรมการผู้มาประชุม คือ

๑. นายมีชัย ฤชุพันธุ์	ประธานกรรมการ
๒. นายสุพจน์ ไข่มุกด์	รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง
๓. นายอภิชาติ สุขัคคานนท์	รองประธานกรรมการ คนที่สอง
๔. นายนครชิต สิงหเสนี	โฆษกกรรมการ
๕. นายอุดม รัฐอมฤต	โฆษกกรรมการ
๖. นางกัระณา สุมาวงศ์	กรรมการ
๗. นางจรี วิจิตรวาทการ	กรรมการ
๘. นายนิติพันธุ์ เชื้อบุญชัย	กรรมการ
๙. นายเอียรชัย ณ นคร	กรรมการ
๑๐. นายประพันธ์ นัยโกวิท	กรรมการ
๑๑. นายภัทร คำพิทักษ์	กรรมการ
๑๒. นายภูมรัตน์ ทักษาดิพงษ์	กรรมการ
๑๓. พลตรี วีระ โรจน์นาศ	กรรมการ
๑๔. นายศุภชัย ยาวะประภาษ	กรรมการ
๑๕. นายอมร วาณิชวิวัฒน์	กรรมการ
๑๖. พลเอก อภิภูพร เจริญพานิช	กรรมการ
๑๗. นายปกรณ์ นิลประพันธ์	เลขานุการกรรมการ คนที่หนึ่ง

กรรมการผู้ไม่มาประชุม คือ

๑. นายชาติชาย ณ เชียงใหม่	(ลาการประชุม)
๒. นายอัษฎพร จารุจินดา	(ลาการประชุม)
๓. นายธนาวัฒน์ สังข์ทอง	(ลาการประชุม)

ผู้เข้าร่วมประชุม คือ

**ผู้ช่วยเลขานุการในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ
สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา**

๑. นายจินตพันธ์ ทังสุบุตร

นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ

๒. นายวราห์ เห่งพุ่ม

นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

๑. นายนาถะ ดวงวิชัย

ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานประธานรัฐสภา

๒. นางสาวจินดาภรณ์ รำริน

ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานบริการเอกสารอ้างอิง
สำนักกรรมการธิการ ๓

ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

๑. นายเชษฐ โทณะวณิก

๒. ศาสตราจารย์พิเศษ หม่อมหลวงไกรฤกษ์ เกษมสันต์

๓. นายอติคม อินทุภูติ

ผู้ชำนาญการประจำตัวกรรมการ

๑. นางสาวฐิติพร วิชัยชนพัฒน์

๒. นายณัฐ มโนกุลอนันต์

เริ่มประชุมเวลา ๑๓.๕๐ นาฬิกา

เมื่อกรรมการมาครบองค์ประชุมแล้ว ประธานกรรมการได้กล่าวเปิดประชุมและดำเนินการประชุมตามระเบียบวาระการประชุม สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

ระเบียบวาระที่ ๑ เรื่องที่ประธานแจ้งต่อที่ประชุม

ไม่มี

ระเบียบวาระที่ ๒ รับรองบันทึกการประชุม

คณะกรรมการมีมติเลื่อนรับรองบันทึกการประชุม

(บันทึกการประชุม ครั้งที่ ๔๕๑ วันอังคาร ที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐ ถึงครั้งที่ ๔๗๐ วันอังคาร ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑ อยู่ระหว่างการตรวจทานของคณะอนุกรรมการพิจารณาตรวจบันทึกการประชุมและรายงานการประชุม)

ระเบียบวาระที่ ๓ เรื่องพิจารณา

พิจารณาความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

ก่อนเข้าสู่ระเบียบวาระการพิจารณาความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ที่ประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญร่วมกันพิจารณาประเด็นอันเนื่องมาจากหนังสือขอท้วงติงต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้ง

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้แจ้งไปยังประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ รวมทั้งบันทึกความเห็นของประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติกรณีสภานิติบัญญัติแห่งชาติส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. แต่ไม่ส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า บันทึกความเห็นของประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติระบุว่า คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้มีหนังสือเปิดผนึกขอให้ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติแจ้งให้สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติทราบถึงข้อห่วงกังวลของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. มีความคลาดเคลื่อนไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เพราะคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ส่งหนังสือข้อห่วงกังวลของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับไปยังประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติตามระบบการส่งหนังสือราชการปกติ และได้ประสงค์ให้ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติแจ้งให้สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติทราบถึงข้อห่วงกังวลของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแต่ประการใด หากแต่ประสงค์ให้ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติดำเนินการตามควรแก่กรณีต่อไปเท่านั้น ต่อประเด็นดังกล่าวคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญควรดำเนินการอย่างไรต่อไปจึงจะเหมาะสม

นายวรชิต สิงหเสนี โฆษกกรรมการ กล่าวว่า ประธานกรรมการร่างรัฐธรรมนูญอาจทำบันทึกความเห็นขึ้นฉบับหนึ่งว่าบันทึกความเห็นของประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติดังกล่าวมีความคลาดเคลื่อนประการใดบ้าง ทั้งนี้ การทำบันทึกความเห็นในลักษณะดังกล่าวอาจทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญและประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้

ประธานกรรมการกล่าวว่า หนังสือข้อห่วงกังวลของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ส่งไปยังประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติโดยตรงโดยมิได้มีการเปิดเผยต่อสาธารณะ แต่เมื่อได้รับหนังสือดังกล่าวแล้ว สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้มีการเปิดเผยหนังสือข้อห่วงกังวลของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวต่อสาธารณะ จึงอาจทำให้ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าหนังสือข้อห่วงกังวลดังกล่าวมีลักษณะเป็นจดหมายเปิดผนึก

นายสุพจน์ ไข่มุกด์ รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง กล่าวว่า คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญควรให้ความสำคัญกับประเด็นที่ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติตั้งข้อสังเกตว่าเหตุใดคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญและสภานิติบัญญัติแห่งชาติจึงมิได้ร่วมกันพิจารณาหาข้อสรุปในการพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ตั้งแต่ในชั้นการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และคณะกรรมการวิสามัญตามความในมาตรา ๒๖๗ วรรคห้าของรัฐธรรมนูญ เพื่อมิให้เกิดกรณีที่จะต้องส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับดังกล่าวข้างต้นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า ต่อประเด็นดังกล่าวตนได้ให้สัมภาษณ์กับรายการตอบใจพทย์ของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสว่า คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้นำเสนอประเด็นปัญหาและข้อสังเกตในร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ต่อคณะกรรมการ

วิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ผ่านทางกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ๆ แล้ว และเมื่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวทั้งสองฉบับเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในวาระที่สอง กรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ๆ ก็ได้นำเสนอประเด็นปัญหาและข้อสังเกตไว้อย่างชัดเจนด้วย นอกจากนี้ เมื่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติมีมติเห็นชอบและส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับดังกล่าวมาให้คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญพิจารณาว่าตรงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญหรือไม่ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญก็ได้พิจารณาและส่งความเห็นไปยังสภานิติบัญญัติแห่งชาติว่าร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในประเด็นใดบ้าง เพื่อให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติแต่งตั้งคณะกรรมการวิสามัญตามความในมาตรา ๒๖๗ วรรคห้า ของรัฐธรรมนูญ ซึ่งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นกรรมาธิการวิสามัญก็ได้ชี้แจงประเด็นปัญหาและตั้งข้อสังเกตไว้อย่างชัดเจนว่าร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับดังกล่าวอาจไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ แต่ท้ายที่สุดสภานิติบัญญัติแห่งชาติก็ได้แก้ไขเพิ่มเติมร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับดังกล่าวให้เป็นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญตามที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ตั้งข้อสังเกตแต่อย่างใด คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจึงได้มีหนังสือแจ้งข้อห่วงกังวลของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับไปยังประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อพิจารณาดำเนินการตามความเห็นสมควรต่อไป ในส่วนของประเด็นข้อห่วงกังวลของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. นั้น คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญมิได้ห่วงกังวลเท่ากับประเด็นข้อห่วงกังวลต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. เพราะประเด็นการตัดสิทธิบางประการของผู้ที่ไม่ได้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งไม่ได้มีผลกระทบต่อ การเลือกตั้งแต่กระทบเฉพาะผู้ที่ไม่ได้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้น ส่วนประเด็นการลงคะแนนเลือกตั้งแทนผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพซึ่งไม่สามารถลงคะแนนเลือกตั้งได้ด้วยตนเอง ในทางปฏิบัติคงมีจำนวนไม่มากและมีเพียงบางหน่วยเลือกตั้งเท่านั้น หากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการลงคะแนนเลือกตั้งแทนดังกล่าวไม่เป็นการเลือกตั้งโดยตรงและลับก็จะมีผลกระทบต่อ การลงคะแนนในหน่วยเลือกตั้งที่มีการลงคะแนนเลือกตั้งแทนผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพเท่านั้นมิได้มีผลต่อการเลือกตั้งทั้งหมด เว้นแต่ศาลรัฐธรรมนูญจะเห็นว่ากรณีดังกล่าวขัดต่อหลักการของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้การเลือกตั้งต้องเป็นการเลือกตั้งโดยตรงและลับซึ่งกระทบต่อการเลือกตั้งทั้งหมด และวินิจฉัยว่าการเลือกตั้งเป็นโมฆะทั้งหมด ส่วนประเด็นข้อห่วงกังวลต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. นั้น มีผลกระทบต่อ การได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด และเมื่อการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภามีปัญหาก็จะทำให้เกิดผลกระทบต่อ การเรียกประชุมรัฐสภาเพื่อให้สมาชิกได้มาประชุมเป็นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๒๑

นายประพันธ์ นัยโกวิท กรรมการ กล่าวไว้ว่า ในอนาคตหากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการลงคะแนนเลือกตั้งแทนผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญและมีผลกระทบต่อ การเลือกตั้งทั้งหมดอาจทำให้เกิดปัญหาได้ สภานิติบัญญัติแห่งชาติจึงควรส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตั้งแต่ในขั้นนี้ นอกจากนี้ การที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติไม่ส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้ง

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย และให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญเอง อาจทำให้เกิดการโจมตีนายกรัฐมนตรีว่าจงใจทำให้การเลือกตั้งล่าช้าออกไปอีก และในกรณีที่นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย จนกฎหมายมีผลใช้บังคับ ทั้งที่ยังมีประเด็นปัญหา ต่อมาหากมีการยื่นคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย และศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าประเด็นดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญ นายกรัฐมนตรีก็อาจได้รับผลกระทบเพราะต้องรับผิดชอบทางการเมืองด้วยการลาออกจากตำแหน่ง

ประธานกรรมการกล่าวว่า ประเด็นที่น่ากังวลอีกประการหนึ่งคือ กรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบและพระราชทานร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. คืนมายังสภานิติบัญญัติแห่งชาติหรือกรณีเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา สภานิติบัญญัติแห่งชาติต้องลงมติว่าจะยืนยันร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวหรือไม่เท่านั้น ไม่มีสิทธิยื่นเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยในขั้นตอนดังกล่าวแล้ว ส่วนประเด็นที่น่ากังวลอีกประการหนึ่งคือ การลงคะแนนเลือกตั้งแทนผู้สูงอายุ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ ในร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. หากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าเป็นการเลือกตั้งโดยตรงและลับ เพราะร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. กำหนดให้ถือว่าเป็นการเลือกตั้งโดยตรงและลับ ก็อาจทำให้มีการตรากฎหมายลำดับรองเพื่อยกเว้นหลักการในรัฐธรรมนูญได้ในอนาคต

นายประพันธ์ นัยโกวิท กรรมการ กล่าวว่า สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติบางคนเห็นว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ. ๒๕๕๙ กำหนดให้ผู้ยื่นออกเสียงลงประชามติแทนผู้สูงอายุ ผู้พิการหรือทุพพลภาพได้ ในร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. จึงสามารถกำหนดไว้ได้เช่นเดียวกัน ทั้งที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าการเลือกตั้งต้องเป็นการเลือกตั้งโดยตรงและลับ แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ มิได้กำหนดหลักการเกี่ยวกับการเลือกตั้งไว้ แต่ประการใดด้วยเหตุดังกล่าวพระราชบัญญัติว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ. ๒๕๕๙ จึงกำหนดให้ผู้ยื่นออกเสียงลงประชามติแทนผู้สูงอายุ ผู้พิการหรือทุพพลภาพได้

ประธานกรรมการสอบถามว่า คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญควรดำเนินการกับร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. อย่างไรต่อไป

นายประพันธ์ นัยโกวิท กรรมการ กล่าวว่า คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญอาจมีหนังสือแจ้งข้อห่วงกังวลของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ไปยังนายกรัฐมนตรี เพื่อให้นายกรัฐมนตรีดำเนินการเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามความในมาตรา ๑๔๘ (๒) ของรัฐธรรมนูญ

นายภัทร คำพิทักษ์ กรรมการ กล่าวว่า สภานิติบัญญัติแห่งชาติควรส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ไปยังศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อให้พิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. เนื่องจากหากมีการยื่นเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยภายหลังที่ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายแล้ว อาจมีผลกระทบต่อกรเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้

นายสุพจน์ ไช้มุกด์ รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง กล่าวว่า คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้มีหนังสือแสดงความห่วงใยและข้อกังวลว่าร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. อาจมีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญไปยังสภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้ว ดังนั้น การดำเนินการอย่างใดต่อไปขึ้นอยู่กับสภานิติบัญญัติแห่งชาติและคณะรัฐมนตรีจะเป็นผู้พิจารณา

ประธานกรรมการกล่าวว่า องค์การที่จะมีอำนาจวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ คือ ศาลรัฐธรรมนูญ ดังนั้น หากร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับใดมีข้อสงสัยว่าอาจมีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ สภานิติบัญญัติแห่งชาติควรส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นไปให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย ทั้งนี้ ข้อห่วงใยเกี่ยวกับกรณีที่ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. อาจมีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญนั้น อาจมีการสื่อสารไปยังนายกรัฐมนตรีเป็นการภายในต่อไป อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อกังวลอีกประการหนึ่ง คือ กรณีที่สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวนหนึ่งมักเสนอให้มีการแก้ไขร่างกฎหมายกลับไปเหมือนกับกฎหมายที่เคยบัญญัติไว้ในอดีต แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกฎหมาย รวมทั้งข้อจำกัดในการร่างกฎหมายไปอย่างมาก ทำให้ร่างกฎหมายจำนวนมากถูกแก้ไขเพิ่มเติมไปจากหลักการที่แท้จริง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการปฏิรูปประเทศให้มีความทันสมัยและเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

นายประพันธ์ นัยโกวิท กรรมการ กล่าวว่า เมื่อคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญไม่แจ้งข้อห่วงกังวลเป็นหนังสือไปยังนายกรัฐมนตรีในประเด็นว่าร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญอาจมีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ แต่หากนายกรัฐมนตรีได้สอบถามประเด็นดังกล่าวมายังคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญก็อาจเสนอความเห็นตอบกลับได้

ประธานกรรมการกล่าวว่า ข้อห่วงกังวลในประเด็นว่าร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญอาจมีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญควรแจ้งไปยังนายกรัฐมนตรีเป็นการภายในจะเหมาะสมมากกว่า

จากนั้น ที่ประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญพิจารณาความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ โดยพิจารณามาตรา ๔๐ และมาตรา ๕๕ สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

มาตรา ๔๐

“มาตรา ๔๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงหรือเศรษฐกิจของประเทศ การแข่งขันอย่างเป็นธรรม การป้องกันหรือขจัดการกีดกันหรือการผูกขาด การคุ้มครองผู้บริโภค การจัดระเบียบการประกอบอาชีพเพียงเท่าที่จำเป็น หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น

การตรากฎหมายเพื่อจัดระเบียบการประกอบอาชีพตามวรรคสอง ต้องไม่มีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติหรือก้าวก่ายการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา”

ความมุ่งหมาย

“เพื่อคุ้มครองเสรีภาพในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนดเงื่อนไขในการจำกัดเสรีภาพว่าต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ และต้องไม่เลือกปฏิบัติในการจัดระเบียบการศึกษาของสถาบันการศึกษา”

คำอธิบายประกอบ

“(๑) วรรคหนึ่ง บทบัญญัติลักษณะนี้ ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นครั้งแรก และบัญญัติในลักษณะนี้เรื่อยมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ โดยบัญญัติให้บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ซึ่งรัฐจะจำกัดเสรีภาพนั้น ไม่ได้ ยกเว้นเพื่อประโยชน์สาธารณะ

(๒) วรรคสอง การบัญญัติถึง “การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ” นั้น เพื่อให้รัฐสามารถเข้าไปจัดการปัญหาที่เกิดจากการกีดกันทางกลุ่มวิชาชีพได้ เนื่องจากในปัจจุบันผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดการบัญญัติกฎหมายวิชาชีพ ซึ่งกฎหมายวิชาชีพดังกล่าวอาจกลายเป็นกลไกในการก่อให้เกิดการจำกัดเสรีภาพขึ้นได้ ดังนั้น จึงต้องกำหนดให้รัฐสามารถตรากฎหมายเพื่อจัดระเบียบดังกล่าวได้ แต่ต้องเป็นไปเพียงเท่าที่จำเป็น หรือเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่นเท่านั้น

(๓) วรรคสาม เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มขึ้นใหม่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เพื่อกำหนดว่า การจัดระเบียบการประกอบอาชีพนั้น ต้องไม่มีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติหรือก้าวก่ายการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา และต้องกระทำเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อไม่ให้เกิดการรวมตัวแล้วนำไปสู่การจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เช่น การเป็นนักร้องอาชีพ หรือนักวิทยาศาสตร์ บุคคลมีเสรีภาพที่จะเป็นได้แม้ไม่จบการศึกษาทางด้านวารสารศาสตร์ หรือทางด้านวิทยาศาสตร์โดยตรง ซึ่งการจัดระเบียบการประกอบอาชีพ ไม่ได้หมายความเฉพาะในเรื่องวิชาชีพเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงทุกอาชีพด้วย เนื่องจากในแต่ละอาชีพ ก็มีเงื่อนไขในการประกอบอาชีพเช่นกัน เช่น กฎหมายว่าด้วยการประมง เป็นต้น ส่วนการที่สภาวิชาชีพกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ในการประกอบอาชีพว่าจะต้องผ่านการทดสอบตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่สภาวิชาชีพกำหนด ย่อมไม่ถือเป็นการก้าวก่ายการจัดการศึกษา”

ประเด็นการพิจารณา

ประธานกรรมการสอบถามว่า คำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” มีความหมายแตกต่างกันอย่างไร และเสนอแก้ไขเพิ่มเติมความมุ่งหมายของมาตรา ๔๐ เป็นดังนี้

“เพื่อคุ้มครองเสรีภาพในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนดเงื่อนไขในการจำกัดเสรีภาพว่าต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ และกำหนดขอบเขตของการตรากฎหมายจัดระเบียบการประกอบอาชีพมิให้เป็นการก้าวก่ายการจัดการศึกษา”

นายสุพจน์ ไข่มุกด์ รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง กล่าวว่า เสรีภาพเป็นสิ่งที่บุคคลมีอยู่ตามธรรมชาติ แต่สิทธิเป็นสิ่งที่กฎหมายบัญญัติรับรองว่าบุคคลจะมีสิทธิเรื่องใดได้บ้าง

ประธานกรรมการกล่าวว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕ กำหนดให้การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำกรนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ トラบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งทำให้เสรีภาพเป็นเรื่องที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นเดียวกัน และสอบถามว่า คำอธิบายประกอบของมาตรา ๔๐ ข้อ (๑) หมายความว่าอย่างไร

นางสาววลัยพร ภารา เลขานุการอนุกรรมการตรวจพิจารณابันทึกเจตนารมณ์ร่างรัฐธรรมนูญชี้แจงว่า คำอธิบายประกอบของมาตรา ๔๐ ข้อ (๑) หมายความว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ซึ่งรัฐจะจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพไม่ได้ เว้นแต่เป็นการจำกัดเพื่อประโยชน์สาธารณะ

ประธานกรรมการกล่าวว่า คำอธิบายประกอบของมาตรา ๔๐ ข้อ (๑) อาจตีความได้ว่า มีการบัญญัติถ้อยคำของรัฐธรรมนูญ มาตรา ๔๐ ไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ด้วย ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ดังนั้น ควรแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบของมาตรา ๔๐ ข้อ (๑) เป็นดังนี้

“(๑) วรรคหนึ่ง บทบัญญัติลักษณะนี้ได้บัญญัติเป็นครั้งแรกไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ และบัญญัติทำนองเดียวกับในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ”

นายศุภชัย ยาวะประภาส กรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการตรวจพิจารณابันทึกเจตนารมณ์ร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า การอภิปรายในที่ประชุมคณะอนุกรรมการมักจะถกเถียงกันในประเด็นว่า ควรจะกำหนดความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในแต่ละเรื่องให้มีขอบเขตเพียงใด ทั้งนี้ เห็นว่าเสรีภาพในการประกอบอาชีพเป็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอันเป็นหลักสากลทั่วไปของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ประธานกรรมการกล่าวว่า หากจะอธิบายขยายความเรื่องเสรีภาพในการประกอบอาชีพก็สามารถทำได้ โดยเสรีภาพในการประกอบอาชีพเป็นเสรีภาพพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนมี เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีพอยู่ได้ ซึ่งการที่รัฐจะจำกัดเสรีภาพดังกล่าวอาจกระทำได้ แต่ต้องกระทำด้วยความระมัดระวังเพื่อมิให้เป็นการจำกัดการที่บุคคลจะประกอบอาชีพได้โดยเสรี ทั้งนี้ การตรากฎหมายเพื่อจัดระเบียบการประกอบอาชีพ ที่ผ่านมามีการบัญญัติไว้เพียงจะมีการตรากฎหมายเพื่อจัดระเบียบการประกอบอาชีพเมื่อมีการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาชีพมากขึ้น ซึ่งการจัดระเบียบการประกอบอาชีพถือเป็นการลิดรอนสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไปด้วยในขณะเดียวกัน เช่น สาขาวิชาชีพทุกสาขาจะกำหนดเสมอว่า บุคคลที่จะประกอบวิชาชีพนั้นได้จะต้องสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันการศึกษาที่คณะกรรมการหรือสภาวิชาชีพรับรอง เป็นต้น

นายศุภชัย ยาวะประภาส กรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการตรวจพิจารณابันทึกเจตนารมณ์ร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า การประกอบอาชีพบางอย่างไม่จำเป็นต้องสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันการศึกษา แต่กลับมีกฎหมายกำหนดเงื่อนไขในการประกอบอาชีพนั้น ๆ ทำให้บุคคลถูกจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพจำนวนมาก

นายสุพจน์ ไข่มุกด์ รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง กล่าวว่า การประกอบวิชาชีพบางอย่างมีความจำเป็นต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญและสำเร็จการศึกษาในด้านนั้นเป็นการเฉพาะ เช่น แพทย์หรือวิศวกร เป็นต้น เพื่อให้การประกอบวิชาชีพเป็นไปตามมาตรฐานและมีความปลอดภัยต่อผู้รับบริการ

นายศุภชัย ยาวะประภาส กรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการตรวจพิจารณابันทึกเจตนารมณ์ร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า การทดสอบว่าผู้ประกอบวิชาชีพมีความรู้ความสามารถในวิชาชีพนั้นหรือไม่ เป็นหน้าที่ของสภาวิชาชีพซึ่งสภาวิชาชีพนั้นสามารถกำหนดบททดสอบที่มีความยากระดับใดก็ได้ แต่ไม่ควรไปจำกัดวุฒิการศึกษาหรือระดับการศึกษาของผู้ที่ประสงค์จะสมัครเข้ารับการทดสอบเพื่อประกอบวิชาชีพนั้น ๆ

ประธานกรรมการกล่าวว่า กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันมีหลายฉบับที่อาจมีปัญหาความขัดแย้งรัฐธรรมนูญ เนื่องจากบางกรณีเป็นการสร้างภาระให้แก่ประชาชนเกินสมควร หรือเป็นกฎหมายที่จำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพ หรือจำกัดเสรีภาพในการถือครองทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งคณะรัฐมนตรีกำลังดำเนินการเพื่อให้มีการปฏิรูปกฎหมายทั้งระบบให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน โดยการทบทวนความเหมาะสมของกฎหมายและยกเลิกกฎหมายที่ไม่จำเป็นหรือกฎหมายที่มีบทบัญญัติที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ เห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบของมาตรา ๔๐ ข้อ (๒) เป็นดังนี้

“(๒) วรรคสอง กำหนดข้อยกเว้นในการจำกัดเสรีภาพการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนดกรอบว่าจะทำได้ในกรณีใดบ้าง ในการดำเนินการตรากฎหมายเพื่อจำกัดเสรีภาพตามวรรคสองนี้ จำเป็นต้องพิจารณามาตรา ๒๖ และมาตรา ๗๗ ของรัฐธรรมนูญประกอบด้วย เพราะการจำกัดเสรีภาพเป็นข้อยกเว้นจึงต้องพิจารณาจำกัดเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น ในการตรากฎหมายเพื่อ “การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ” ต้องไม่สร้างภาระให้แก่ประชาชนเกินความจำเป็น หรือทำให้บุคคลไม่สามารถเข้าประกอบอาชีพนั้นได้ด้วยเหตุที่ไม่เกี่ยวกับความรู้ในอาชีพนั้น และต้องไม่มีลักษณะเป็นการกีดกันทางวิชาชีพ เนื่องจากมีแนวโน้มที่ผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ จะรวมกลุ่มกันเพื่อกำหนดให้อาชีพของตนเป็น “วิชาชีพ” และสร้างกลไกที่เป็นอุปสรรคหรือภาระของผู้ประกอบอาชีพโดยไม่จำเป็น”

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ กล่าวว่า การประกอบอาชีพบางประเภทมีแนวโน้มที่จะเป็นการประกอบอาชีพโดยผูกขาด ซึ่งในทางปฏิบัติไม่อาจกำหนดให้ชัดเจนได้ว่าหากเป็นการประกอบวิชาชีพจึงจะมีกฎหมายควบคุมเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพได้ แต่หากเป็นการประกอบอาชีพจะไม่มีกฎหมายควบคุมการประกอบอาชีพนั้น ๆ

นางจรี วิจิตรวาทการ กรรมการ กล่าวว่า กฎหมายที่ควบคุมการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพในประเทศไทยมีจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่จะไม่ผลใช้บังคับอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อพัฒนาบุคคลที่ประกอบอาชีพหรือวิชาชีพนั้นให้มีมาตรฐานและคุณภาพด้วย

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ กล่าวว่า ในปัจจุบันแม้อาชีพบางประเภทจะไม่สามารถรวมกลุ่มกันเพื่อกำหนดให้อาชีพของตนเป็นวิชาชีพได้ แต่กฎหมายก็กำหนดให้บุคคลที่จะประกอบอาชีพนั้นต้องได้รับใบอนุญาตในการประกอบอาชีพด้วย

นายนรชิต สิงหเสนี โฆษกกรรมการ กล่าวว่า คำอธิบายประกอบข้อ (๒) มีเนื้อหาที่อธิบายถึงกรณีที่ผู้ประกอบการได้มีการรวมตัวกันเพื่อให้เกิดกลุ่มวิชาชีพไว้อย่างชัดเจนแล้ว แต่ควรมีคำอธิบายเพิ่มเติมว่าองค์กรวิชาชีพต่างๆ ควรมีอำนาจในการกำหนดมาตรฐานของผู้ประกอบวิชาชีพได้ด้วย

ประธานกรรมการกล่าวว่า มาตรา ๔๐ มีความมุ่งหมายให้เกิดการจัดระเบียบการประกอบอาชีพต่างๆ และไม่ได้มีความมุ่งหมายว่าผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพใดจะต้องได้รับใบอนุญาตจากองค์กรวิชาชีพที่ควบคุมดูแลวิชาชีพนั้นก่อนจึงจะสามารถประกอบอาชีพได้

นายศุภชัย ยาวะประภาส กรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการตรวจพิจารณابันทิกเจตนารมณ์ร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า ควรแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบข้อ (๒) ให้ชัดเจนว่าการตรากฎหมายเพื่อจัดระเบียบการประกอบอาชีพจะต้องไม่มีผลทำให้บุคคลไม่สามารถเข้าประกอบอาชีพใดได้ด้วยเหตุที่ไม่เกี่ยวกับความรู้และทักษะในอาชีพนั้น

ประธานกรรมการกล่าวว่า หากแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบข้อ (๒) ในลักษณะว่าการตรากฎหมายเพื่อจัดระเบียบการประกอบอาชีพจะต้องไม่มีผลทำให้บุคคลไม่สามารถเข้าประกอบอาชีพใดได้ด้วยเหตุที่ไม่เกี่ยวกับความรู้และทักษะในอาชีพนั้น ก็อาจทำให้องค์กรวิชาชีพบางแห่งนำเรื่องทักษะหรือประสบการณ์การทำงานมาเป็นเงื่อนไขในการออกใบอนุญาตให้แก่ผู้ที่ประกอบวิชาชีพได้ และเสนอแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบข้อ (๒) เป็นดังนี้

“(๒) วรรคสอง กำหนดข้อยกเว้นในการจำกัดเสรีภาพการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนดกรอบว่าจะทำได้ในกรณีใดบ้าง ในการดำเนินการตรากฎหมายเพื่อจำกัดเสรีภาพตามวรรคสองนี้ จำเป็นต้องพิจารณามาตรา ๒๖ และมาตรา ๗๗ ของรัฐธรรมนูญประกอบด้วย เพราะการจำกัดเสรีภาพเป็นข้อยกเว้นจึงต้องพิจารณาจำกัดเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น ในการตรากฎหมายเพื่อ

“การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ” ต้องไม่สร้างภาระให้แก่ประชาชนเกินความจำเป็น หรือทำให้บุคคลไม่สามารถเข้าประกอบอาชีพนั้นได้ด้วยเหตุที่ไม่เกี่ยวกับความรู้ในอาชีพนั้น เช่น กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับสถานศึกษาว่าจะต้องมีลักษณะอย่างไร เป็นต้น และต้องไม่มีลักษณะเป็นการกีดกันทางอาชีพหรือวิชาชีพ เนื่องจากมีแนวโน้มที่ผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ จะรวมกลุ่มกันเพื่อกำหนดให้อาชีพของตนเป็น “วิชาชีพ” และสร้างกลไกที่เป็นอุปสรรคหรือภาระของผู้ประกอบอาชีพโดยไม่จำเป็น”

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ กล่าวว่า ความว่า “เพื่อไม่ให้เกิดการรวมตัวแล้วนำไปสู่การจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพ” ในคำอธิบายประกอบข้อ (๓) อาจมีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากโดยปกติผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกันอาจมีการรวมตัวเพื่อประโยชน์ต่อผู้ประกอบอาชีพนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ควรแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบข้อ (๓) ให้ชัดเจนว่าการรวมตัวของผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกันจะต้องไม่มีลักษณะที่ทำให้เกิดการผูกขาดในการประกอบอาชีพ

ประธานกรรมการสอบถามว่า เหตุใดคำอธิบายประกอบข้อ (๓) จึงใช้คำว่า “เนื่องจากในแต่ละอาชีพ ก็มีเงื่อนไขในการประกอบอาชีพเช่นกัน เช่น กฎหมายว่าด้วยการประมง เป็นต้น”

นายสุพจน์ ไข่มุกด์ รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง กล่าวว่า ความว่า “เนื่องจากในแต่ละอาชีพ ก็มีเงื่อนไขในการประกอบอาชีพเช่นกัน เช่น กฎหมายว่าด้วยการประมง เป็นต้น” ในคำอธิบายประกอบข้อ (๓) อาจเป็นการอธิบายว่ามีกฎหมายบางฉบับที่กำหนดให้ประชาชนคนไทยเท่านั้นที่สามารถประกอบอาชีพบางอาชีพได้

ประธานกรรมการกล่าวว่า ควรแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบข้อ (๓) ให้ชัดเจนว่าในการจัดระเบียบการประกอบอาชีพ จะต้องไม่มีลักษณะเป็นการก้าวก่ายการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เข้ารับการศึกษ และสถาบันการศึกษาจะต้องมีอิสระในการจัดระบบการศึกษา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เข้ารับการศึกษ

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ กล่าวว่า มหาวิทยาลัยอาจมีความจำเป็นต้องจัดหลักสูตรการศึกษาในบางสาขาวิชา เช่น วิชากฎหมาย ให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เพื่อให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาสามารถไปศึกษาต่อที่สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาได้ จึงควรแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบข้อ (๓) ให้ชัดเจนว่าการดำเนินการในลักษณะใดที่ถือเป็นการก้าวก่ายการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา

ประธานกรรมการกล่าวว่า มหาวิทยาลัยไม่ควรจัดทำหลักสูตรการศึกษาวิชากฎหมายเพื่อรองรับนักศึกษาที่สนใจไปศึกษาต่อที่สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาเท่านั้น เนื่องจากอาจมีนักศึกษาบางส่วนที่ต้องการไปประกอบอาชีพในบริษัทเอกชนมากกว่าที่จะไปประกอบอาชีพเป็นผู้พิพากษาหรือพนักงานอัยการ

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ กล่าวว่า ปัจจุบันมหาวิทยาลัยต่างๆ จะมีการจัดหลักสูตรการศึกษาวิชากฎหมายให้กับนักศึกษาที่ต้องการไปประกอบอาชีพอื่นนอกจากผู้พิพากษาหรือพนักงานอัยการเช่นกัน ซึ่งในประเด็นเรื่องการก้าวก่ายการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา ควรคำนึงถึงวิชาชีพอื่นนอกจากวิชาชีพทางกฎหมายด้วย เนื่องจากองค์กรวิชาชีพที่ควบคุมดูแลวิชาชีพต่างๆ เช่น ผู้ตรวจสอบบัญชี วิศวกร สถาปนิก ก็อาจเข้าไปก้าวก่ายการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษาเช่นกัน

นายธิตีพันธ์ุ เชื้อบุญชัย กรรมการ กล่าวว่า องค์กรวิชาชีพบางแห่ง เช่น สภาการพยาบาล อาจเป็นองค์กรวิชาชีพเพียงแห่งเดียวที่มีอำนาจในการรับรองหลักสูตรการศึกษาสาขาวิชาพยาบาลของ

สถาบันในระดับอุดมศึกษา ซึ่งในกรณีนี้องค์กรวิชาชีพมีอำนาจรับรองหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัย อาจถือเป็นการก้าวก้าวการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ กล่าวว่า ควรแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบข้อ (๓) ให้ชัดเจนว่าการก้าวก้าวการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา หมายความว่าถึงกรณีนี้ที่องค์กรวิชาชีพมีอำนาจในการกำหนดหลักสูตรหรือรับรองหลักสูตรการศึกษาของสถาบันการศึกษา

ประธานกรรมการเสนอแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายประกอบข้อ (๓) เป็นดังนี้

“(๓) วรรคสาม เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มขึ้นใหม่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เพื่อกำหนดว่า การจัดระเบียบการประกอบอาชีพนั้น ต้องไม่มีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติหรือก้าวก้าวการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา และต้องกระทำเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อไม่ให้มีการสร้างเงื่อนไขในลักษณะที่จะนำไปสู่การจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพของบุคคลทั่วไป หรือเข้าไปก้าวก้าวการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เข้ารับการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีอิสระในการจัดระบบการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เข้ารับการศึกษา โดยมีได้มุ่งหมายเพื่อให้ผู้เข้ารับการศึกษาไปประกอบอาชีพด้านใด ด้านหนึ่งแต่เพียงด้านเดียว เช่น การประกอบอาชีพสื่อมวลชน หรือนักวิทยาศาสตร์ บุคคลมีเสรีภาพที่จะเป็นได้แม้ไม่จบการศึกษาทางด้านวารสารศาสตร์ หรือทางด้านวิทยาศาสตร์โดยตรง ซึ่งการจัดระเบียบการประกอบอาชีพ ไม่ได้หมายความเฉพาะในเรื่องวิชาชีพเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการกำหนดกฎเกณฑ์ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะด้วย เช่น การประกอบอาชีพประมง ก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในการทำการประมง เป็นต้น”

นายสุพจน์ ไข่มุกด์ รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง กล่าวว่า นักวิชาการบางคนมีความเห็นเกี่ยวกับข้อแตกต่างระหว่างสิทธิและเสรีภาพว่า สิทธิจะก่อให้เกิดหน้าที่ที่รัฐจะต้องกระทำต่อเจ้าของสิทธิ ส่วนเสรีภาพคือสิ่งที่รัฐธรรมนุญรับรองให้บุคคลใดจะกระทำอย่างไรก็ได้

ประธานกรรมการกล่าวว่า สิทธิจะก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นที่จะต้องปฏิบัติต่อเจ้าของสิทธิ ส่วนเสรีภาพเป็นสิ่งที่บุคคลจะกระทำอย่างไรก็ได้และอาจเป็นการกระทำที่ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติ ดังนี้

๑. แก้ไขความมุ่งหมายของมาตรา ๔๐ เป็นดังนี้

“เพื่อคุ้มครองเสรีภาพในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนดเงื่อนไข ในการจำกัดเสรีภาพว่าต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ และกำหนดขอบเขตของการตรากฎหมายจัดระเบียบการประกอบอาชีพมิใช่เป็นการก้าวก้าวการจัดการศึกษา”

๒. แก้ไขคำอธิบายประกอบของมาตรา ๔๐ เป็นดังนี้

“(๑) วรรคหนึ่ง บทบัญญัติลักษณะนี้ได้บัญญัติเป็นครั้งแรกไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ และบัญญัติทำนองเดียวกันในรัฐธรรมนูญฉบับ

(๒) วรรคสอง กำหนดข้อยกเว้นในการจำกัดเสรีภาพการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนดกรอบว่าจะทำได้ในกรณีใดบ้าง ในการดำเนินการตรากฎหมายเพื่อจำกัดเสรีภาพตามวรรคสองนี้ จำเป็นต้องพิจารณามาตรา ๒๖ และมาตรา ๗๗ ของรัฐธรรมนูญประกอบด้วย เพราะการจำกัดเสรีภาพเป็นข้อยกเว้น จึงต้องพิจารณาจำกัดเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น ในการตรากฎหมายเพื่อ “การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ” ต้องไม่สร้างภาระให้แก่ประชาชนเกินความจำเป็น หรือทำให้บุคคลไม่สามารถเข้าประกอบอาชีพนั้นได้ด้วยเหตุที่ไม่เกี่ยวกับความรู้ในอาชีพนั้น เช่น กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับ

สถานศึกษาว่าจะต้องมีลักษณะอย่างไร เป็นต้น และต้องไม่มีลักษณะเป็นการกีดกันทางอาชีพหรือวิชาชีพ เนื่องจากมีแนวโน้มที่ผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ จะรวมกลุ่มกันเพื่อกำหนดให้อาชีพของตนเป็น “วิชาชีพ” และสร้างกลไกที่เป็นอุปสรรคหรือภาระของผู้ประกอบอาชีพโดยไม่จำเป็น

(๓) วรรคสาม เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มขึ้นใหม่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เพื่อกำหนดว่า การจัดระเบียบการประกอบอาชีพนั้น ต้องไม่มีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติหรือก้าวก่ายการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา และต้องกระทำเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อไม่ให้มีการสร้างเงื่อนไขในลักษณะที่จะนำไปสู่การจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพของบุคคลทั่วไป หรือเข้าไปก้าวก่ายการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เข้ารับการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีอิสระในการจัดระบบการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เข้ารับการศึกษา โดยมีได้มุ่งหมายเพื่อให้ผู้เข้ารับการศึกษาไปประกอบอาชีพด้านใดด้านหนึ่งแต่เพียงด้านเดียว เช่น การประกอบอาชีพสื่อมวลชน หรือนักวิทยาศาสตร์ บุคคลมีเสรีภาพที่จะเป็นได้แม้ไม่จบการศึกษาทางด้านวารสารศาสตร์ หรือทางด้านวิทยาศาสตร์โดยตรง ซึ่งการจัดระเบียบการประกอบอาชีพ ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะในเรื่องวิชาชีพเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการกำหนดกฎเกณฑ์ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะด้วย เช่น การประกอบอาชีพประมง ก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในการทำการประมง เป็นต้น”

มาตรา ๙๕

“มาตรา ๙๕ บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

(๑) มีสัญชาติไทย แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติ ต้องได้สัญชาติไทยมาแล้ว ไม่น้อยกว่าห้าปี

(๒) มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีในวันเลือกตั้ง

(๓) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งอยู่นอกเขตเลือกตั้งที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน หรือมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ในเขตเลือกตั้งเป็นเวลาน้อยกว่าเก้าสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง หรือมีถิ่นที่อยู่นอกราชอาณาจักร จะขอลงทะเบียนเพื่อออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งนอกเขตเลือกตั้ง ณ สถานที่ และตามวันเวลา วิธีการ และเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ได้

ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยมิได้แจ้งเหตุอันสมควรตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อาจถูกจำกัดสิทธิบางประการตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ความมุ่งหมาย

“กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และเงื่อนไขในการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง รวมทั้งการจำกัดสิทธิบางประการของผู้ที่ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง”

คำอธิบายประกอบ

(๑) วรรคหนึ่ง เป็นบทบัญญัติกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๙๙ ยกเว้นในอนุมาตรา (๒) ซึ่งกำหนดให้บุคคลผู้มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีในวันเลือกตั้ง เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งต่างจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๙๙ (๒) ซึ่งกำหนดให้ “มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ในวันที่ ๑ มกราคม

ของปีที่มีการเลือกตั้ง” ตามบทบัญญัติใหม่ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ จะทำให้มีเยาวชนอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปี ในวันเลือกตั้ง เป็นผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้งเพิ่มจำนวนมากขึ้น

(๒) วรรคสอง บัญญัติเพื่อให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งนอกเขตเลือกตั้งของตนได้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยมีสามกรณี คือ

๑) ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งอยู่นอกเขตเลือกตั้งที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน เช่น นาย ก มีชื่อเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แต่มาทำงานอยู่ที่เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร สามารถขอลงทะเบียนเพื่อออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งนอกเขตเลือกตั้งของตนที่เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ได้

๒) ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งเป็นเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง เช่น นาย ก มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เป็นเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน แต่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน นับถึงวันเลือกตั้ง นาย ก สามารถขอลงทะเบียนเพื่อออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งที่เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ได้

๓) ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งมีถิ่นที่อยู่นอกราชอาณาจักร เช่น นาย ก มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แต่เดินทางไปประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา นาย ก สามารถขอลงทะเบียนเพื่อออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้

การลงทะเบียนเพื่อออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งนอกเขตเลือกตั้ง สถานที่ วัน เวลา วิธีการ และเงื่อนไข ในการออกเสียงลงคะแนน ให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(๓) วรรคสาม บัญญัติให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยมิได้แจ้งเหตุอันสมควรตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อาจถูกจำกัดสิทธิบางประการตามที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้เนื่องจากมาตรา ๕๐ (๗) กำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ เมื่อบัญญัติให้การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทย การไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งจึงเป็นเหตุให้ถูกจำกัดสิทธิบางประการได้ หลักการนี้เป็นหลักการเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง”

ประเด็นการพิจารณา

ประธานกรรมการกล่าวว่า ความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบของมาตรา ๙๕ ควรอธิบายให้ชัดเจนว่าสิทธิและเสรีภาพมีความแตกต่างกันอย่างไร และเสนอให้รอการพิจารณาความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบของมาตรา ๙๕

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติรอการพิจารณาความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบมาตรา ๙๕

ระเบียบวาระที่ ๔ เรื่องอื่น ๆ

ที่ประชุมมีมติให้นัดประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญครั้งต่อไปในวันอังคาร ที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๓๐ นาฬิกา ณ ห้องประชุมงบประมาณ ชั้น ๓ อาคารรัฐสภา ๓

เมื่อประชุมเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ประธานกรรมการได้กล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมประชุมและกล่าวปิดการประชุม

เลิกประชุมเวลา ๑๖.๑๕ นาฬิกา

นายเฉลิมศักดิ์ ใจขำนิ
วิทยากรชำนาญการ
นายณฤพนธ์ ฐิติจันทร์
นิติกรปฏิบัติการ
นายสกันธ์ พรหมบุญตา
นิติกรชำนาญการ
ผู้จัดบันทึกการประชุม

นางสาวจินดารักษ์ แสงกาญจนวนิช
ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานบริการเอกสารอ้างอิง
สำนักกรรมาธิการ ๒
ผู้ตรวจทาน

เอกพล ยุทธนากรชัย/พิมพ์